

Галина Вербиленко

**ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ
ТА ЇЇ МІСЦЕ У ВИВЧЕННІ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ**

Процес вивчення історії на всіх її рівнях становить досить складне завдання. Насамперед це стосується висвітлення минулого таких складних суспільно-політичних утворень, як сучасні держави з усіма особливостями їх генези та формування. Адже лише незначна кількість із них (передусім це так звані «карликові» держави) мають підстави говорити про власну реальну, а не декларативну унітарність, відсутність розбіжностей між різними внутрішніми регіонами. Особливості історичного розвитку того чи іншого району майже кожної європейської країни часто зумовлюють потребу у спеціальних галузях науки, що досліджують регіональність у різних її проявах. Традиційно цю роль виконувала історична географія. Сформувавшись на стиковому просторі історії й географії, вона виявилася тим фундаментом, на якому у наш час вибудовується міцний каркас історичної регіоналістики.

Домінуючі у сучасній науці визначення мети і завдань історичної географії як науки базуються на таких підвалинах: а) конкретизації в просторових координатах уявлення про історичні процеси на конкретних територіях; б) вивчення взаємозв'язків та взаємодії природних і соціально-економічних явищ; в) осмислення проблем, які існують на перехресті історії й географії¹. Об'єктом цієї дисципліни як науки є вивчення фізичних, економічних, політичних, етнічних особливостей територій від появи людського суспільства до наших днів, взаємодія природи і суспільства, вплив господарської діяльності на географічне середовище, географічних факторів – на виробництво і етногенез. При цьому не має ключового значення навіть критерій визначення регіону: етнічний, економічний, географічний, історичний тощо. Всі вони в певній мірі знаходять своє відображення у науково-дослідницьких методиках.

Історична регіоналістика у процесі своєї концептуалізації спиралася на напрацювання історичної географії, але ніколи не замикалася в руслі пропонованих нею підходів. Акумуляція здобутків

---

¹ *Бачинська О. А.* Географія історична // *Енциклопедія історії України: В 5 т. – К., 2004. – Т. 2. – С. 83.*

різних наукових спеціальностей – суспільної та економічної географії, урбаністики, етнології, антропології, археології, соціології, культурології та інших – забезпечила для неї значно ширший науковий простір, що дозволяє не лише висвітлювати характерні для регіону історичні феномени – топоніміку, окремі історичні факти та артефакти, особливості менталітету і політичної культури, але й формує цілісний комплекс уявлень про регіони та їх місце у суспільному поділі праці.

Особливої актуальності проблема історико-географічної регіоналізації набуває сьогодні, коли, незважаючи на очевидні тенденції уніфікації, все гостріше постають питання особливостей розвитку кожного окремо взятого району планети й некоректності спроб звести до одного зразка політичну, економічну та соціальну модель життя населення регіону. Тенденції до сепаратизму яскраво прослідковуються у багатьох державах, інколи набуваючи досить радикальних форм розв'язання: від заяв про створення власної держави (Шотландія², Каталонія) до кривавої різанини між сунітами та шиїтами у Іраку. В Україні сепаратистські тенденції у перші роки незалежності виявилися в Криму, але їх швидко вдалося подолати.

Виразні регіональні особливості в Україні не стали на заваді формуванню єдиного цілого – української держави, об'єднаної суспільною думкою представників всіх її складових частин. Але потреба визначення особливостей менталітету, ціннісних орієнтацій, і особливо специфічних рис культури у регіональному вимірі існує реально, і не лише з точки зору подолання тих розбіжностей, які існують між населенням Заходу і Сходу, Півночі і Півдня України. Дослідження локальної історії, зосередженої на проблемах місцевої специфічності – важливий напрям країнознавства³. Комплексний аналіз цих проблем можливий лише за дотримання ряду умов – визначення реальної, а не адміністративної території того чи іншого регіону, його історії і факторів, котрі зближують та віддаляють конкретний регіон від інших складових сегментів України.

Сучасна єдність всіх українських земель та зафіксована в Конституції України її унітарність є результатом політичних процесів другої половини ХХ ст.: результатів та наслідків двох світових воєн, національної політики країн, до складу яких входили сучасні українські території, розпаду СРСР тощо. При цьому не були ліквідовані (і не могли бути!) ні регіональні, ні історичні особливості розвитку різних районів держави, котра здобула свою незалежність лише в

² Названа дата референдуму о незалежності Шотландії. – див. <http://lenta.ru/news/2013/03/21/date/>

³ *Верменич Я.* Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації. – К., 2012.

1991 р. Тому дуже часто спроби висвітлити історію України як єдиний лінійний процес наштовхуються на значні труднощі, сформульовані ще на початку ХХ ст. Адже в той час, коли територія України була поділена між різними державами, і закладалися підвалини для того регіонального поділу країни, який ми маємо на сьогодні⁴.

По праву автором основних українських методологій історико-географічної регіоналізації вважають М. Грушевського. Комплексно висвітлюючи історію України та прагнучи об'єктивно показати особливості розвитку всіх її складових, він мав розпочати з розробки критеріїв територіально-структурної класифікації регіональних історичних досліджень. З цією метою він наголошував на необхідності висвітлення історичних процесів у двох розрізах: горизонтальному та вертикальному. Горизонтальний зріз, на думку вченого, передбачав вивчення територій-земель, історично обумовлених географічними умовами, продуктивними, комунікаційними особливостями, з усім їх подальшим соціальним і культурним розвитком. В свою чергу до вертикального зрізу відноситься комплексний образ економічного, соціального, культурного, політичного і національного розвитку⁵. Отже, фактори, котрі відносяться до компетенції історичної географії, становили основу горизонтального зрізу знань, котрий є невід'ємною та необхідною складовою історії держави і народу.

Поділяючи концепцію М. Грушевського щодо двох зрізів історичного знання, спробуємо визначити також складові ознак, за якими здійснюється регіоналізація України та відповідно зв'язок її історії з географією. Окрему прив'язку до необхідності використання методик історичної географії при дослідженні історії регіонів України, на нашу думку, створюють природно-географічні розбіжності місць їх локалізації. До таких передусім необхідно віднести Карпати – природну перепону і фактично природний кордон; степ – простір, відкритий для міграції ззовні; Кримський півострів. Саме ці географічні особливості сприяли формуванню на території країни регіонів, що належали до окремих господарських типів (землеробство та скотарство), і навіть окремих цивілізацій: осілої та кочової. Через це, аналізуючи історію кожного конкретного регіону, необхідно враховувати такі фактори, що виходять не лише з його сучасного стану, а передусім з історичних передумов заселення, державотворення та економічного розвитку досліджуваної території. Такими факторами, на нашу думку є:

1. Історичний час заселення регіону як людьми взагалі, так і сучасним, автохтонним населенням (передусім українцями); шляхи міграції населення в цей регіон протягом всієї його історії.

⁵ Чернігів і північне Лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928. – С. 5-6.

2. Приналежність регіону до конкретної держави на різних історичних етапах; зміни у адміністративному статусі за часів входження до того чи іншого державного утворення.

3. Наявність в регіоні національних меншин і їх вплив на культуру, свідомість, менталітет місцевого українського населення.

4. Політичні традиції регіону, зумовлені як його власним розвитком, так і впливами держав, до складу яких регіон входив протягом своєї історії: Польщі, Угорщини, Румунії, Османської імперії, Росії тощо.

5. Прив'язаність кордонів регіону до природних кордонів, державних кордонів в різний історичний час, можливість змін власних меж як через зростання, так і через втрату певної території.

6. Прив'язаність регіону до певного господарського типу та його економічної спеціалізації, зумовленої не лише суспільними потребами, а передусім природно-географічними чинниками: наявність певних ресурсів, можливості для вирощування тієї чи іншої агрокультури тощо.

Розглянувши вищенаведені фактори, ми бачимо, що всі вони невід'ємно зводяться до завдань, які ставить перед собою історична географія, перетворюючись таким чином на передоснову всього майбутнього дослідження історії регіону, незалежно від специфіки предмету вивчення: економіки, демографії, політичних чи культурних процесів.

Потреба об'єктивного висвітлення історії України таким чином стає невід'ємною від власне історії її регіонів, що історично сформувалися на території країни: Закарпаття, Галичина, Буковина, Волинь, Поділля, Крим, Донбас, Слобожанщина та ін. Значна частина з них має унікальні особливості, зумовлені не лише історичними обставинами, а й природно-географічними чинниками. Кожен з них, у відповідності до вищенаведених чинників, потребує власних методик та шляхів висвітлення історії, здавалося б, однакових історичних процесів. Адже неможливо навіть порівнювати процеси формування сучасних кордонів Криму та Закарпаття з економічними особливостями, котрі визначили специфіку Донбасу.

Особливої актуальності набули питання історичної регіоналістики, і відповідно використання методик історичної географії, у сучасній історіографії. Саме на рубежі XX-XXI ст. було досить чітко вироблено основні критерії та підходи як щодо визначення поняття регіону, так і щодо вивчення його в двох контекстах: як окремого історичного культурно-економічного феномена і як складової частини єдиної держави. З врахуванням історичних особливостей розвитку і формування сучасної української держави, її природно-географічної та етнополітичної неоднорідності, а також історичних традицій української історичної науки, базовим умовним поняттям

у вітчизняній регіоналістиці виступає саме історико-географічний регіон, а не історико-культурна зона, як у російських вчених⁶. Такий підхід ставить за мету вирішення передусім географічної проблеми – встановлення чітких меж певного «територіального соціуму», з його мовними, культурними, конфесійними, економічними особливостями і навіть власними політичними традиціями й орієнтирами.

В форматі вивчення регіональної історії досить складним є її взаємовідносини з краєзнавством, яке частина вчених вважає основою регіоналістики. Однак, на нашу думку, ці поняття жодним чином не можна ототожнювати, адже в них різні об'єкт і завдання дослідження. Краєзнавство, відповідно до прийнятого в науці визначення, є система вивчення частини країни (області, міста, тощо) переважно місцевим населенням. Основним його завданням є вивчення природи, населення, господарства, історії та культури краю з пізнавальною, навчальною, виховною і практичною метою⁷. Отже краєзнавство орієнтується на межі не історико-географічних районів, а адміністративних одиниць, а ці останні переважно не співпадають з межами певного регіону. Тобто краєзнавство можна розглядати як підсистему регіоналістики, що надає їй певний емпіричний матеріал з історії населених пунктів, міграційних і колонізаційних процесів, характерних для того чи іншого краю.

Аналізуючи підґрунтя розбіжностей між краєзнавством і регіоналістикою, ми бачимо, що ледь не ключова його суть полягає саме у площині історичної географії, яка дає можливість не лише відірватися від штучних кордонів, встановлених сучасним адміністративним поділом держави, а й прослідкувати в історичній динаміці становлення та еволюцію природних меж досліджуваного об'єкта. При цьому необхідною стає чітка прив'язка «місця» до наукового визначення того чи іншого регіону, врахування розмитості уявлень про нього, і що найболючіше – відсутності чітких критеріїв, котрі дозволяють провести той умовний кордон навіть на короткому проміжку історичного часу. Досить показовим у цьому плані є приклад з південною Україною, наведений Т. Поповою, котра у своїх дослідженнях наголошує на труднощах, котрі виникають при виборі критеріїв для позначення кордонів регіону протягом тривалого періоду⁸. Фактично кордони згаданого регіону не співпадають

⁶ *Верменич Я.* Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації. – К., 2012. – С. 224.

⁷ *Шитович Є.Й.* Краєзнавство//Українська Радянська Енциклопедія.Т.5. – К., 1980. – С. 468.

⁸ *Попова Т.* К вопросу о периодизации историографии: проблема понятий и категорий // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – № 8-9. У двох частинах. – Ч.2.- К., 2002. – С.335-342.

з жодними сучасними адміністративними одиницями, більше того – не мають чітко вираженої географічної, етнічної, культурної чи економічної ознаки, спираючись на які, можна було-б визначити його умовну межу. Таким чином встановити їх можливо лише у прив'язці до конкретного часу, що по суті є завданням саме історичної географії.

Використання методик історичної географії і переваг, створюваних її місцем на стику двох дисциплін, дає змогу уникнути небажаних ускладнень з боку політики. Адже далеко не всі історичні регіони кожної країни чітко локалізуються в межах їх сучасних кордонів. Проблеми «спірних територій», на зразок Ельзасу-Лотарингії, на сьогодні можуть розглядатися лише у форматі історичної географії, тобто при прив'язці до конкретного місця, а не до конкретної держави. Особливо актуальне таке питання для України, яка в силу свого історичного розвитку і особливостей демаркації сучасних кордонів потрапила в досить складну ситуацію. Фактично кордони УРСР, що з часом стали кордонами незалежної України, були визначені волонтаристськими методами радянського керівництва без врахування історичних традицій, етнічних кордонів чи навіть географічних особливостей краю.

Реалізуючи власні політичні проекти, лідери Радянського Союзу, і передусім Й. Сталін, створили таку ситуацію, що частина історичних регіонів України опинилася по різні боки державних кордонів⁹. Будь-який натяк на неприродність ситуації зі Слобожанщиною, ряд районів якої на сьогодні є складовою частиною Росії; частина Галичини з центром у Перемишлі, котрий на сьогодні навіть змінив свою історичну назву на польську; історії Холмщини, Підляшшя, Берестейщини, що протягом довгого історичного часу були невід'ємною частиною української історії, тепер може бути сприйнята рядом політиків як своєрідна спроба перегляду діючих державних кордонів, піднявши «зворотні» звинувачення і претензії, котрі, на жаль, часто не менш обґрунтовані: це стосується насамперед Криму, де українці ніколи не становили етнічної більшості, Львова, котрий став українським лише в другій половині ХХ ст. Проте апеляція саме до методик історичної географії дозволяє, з одного боку розглянути регіони у їх географічній повноті (зокрема історія Галичини без Перемишляниці не може бути повною), а з іншої – показати зміну кордонів як історичне явище, а не лише як політичне рішення.

В цілому регіоналізація українських земель і формування її особливостей є результатом всієї історії території нашої країни. Адже з самого початку, з формуванням окремих культурних центрів,

⁹ Історія України: нове бачення/Під ред. В. Смолія. – К., 2000 – С. 359.

розпочався процес поділу на своєрідні регіони – ареали поширення археологічної культури. І в подальшому, з ускладненням суспільно-економічних відносин цей процес лише набув сили, актуалізуючись через постійні міграції різних етнічних груп. Саме аналіз археологічних пам'яток і зон їхнього поширення дозволяє чітко визначити кордони певного регіону, часто представленого не лише унікальними артефактами матеріальної культури, що різнило їх від сусідів, а й певною окремішністю антропологічного типу¹⁰. В подальшому археологія дозволяє прослідкувати розподіл території України на економіко-господарські зони, тісно прив'язані як до географічних чинників (степ, лісостеп, гірські райони), так і до напрямків міграцій населення – всього того, що так чи інакше перебуває у об'єкті вивчення історичної географії.

Зміна типу емпіричного матеріалу з археологічних артефактів на дані писемних джерел лише підтверджує тезу, за якою основними чинниками регіоналізації є географічно-кліматичні умови, міграції населення та господарський тип. Час існування Київської Русі, побудованої як конгломерат різноманітних за економічними можливостями, культурою та умовами компактного проживання східнослов'янськими племенами¹¹, заклав підвалини до подальшого виникнення ряду сучасних регіонів: Наддніпрянщини з її центристсько-державницькою свідомістю і землеробським типом господарства; Донбасу та Причорномор'я з їх антикиївськими настроями (спочатку через ворожість кочовиків і землеробів, пізніше через штучно проголошене протистояння між пролетаріатом та селом) і скотарсько-кочовим господарством, котре в XIX ст. повністю змінилося на урбаністично-промислове; Наддністрянщини (Галичина, Буковина та певною мірою Закарпаття) з їх тяжінням до Західної Європи, власною, самодостатньою протягом багатьох століть економікою. Подальша регіоналізація українських земель, зумовлена втратою власної державності у XIII ст. та захоплення цих територій сусідами: Золотою Ордою, Великим князівством Литовським, Польщею, Московією лише загострила ті відмінності, що були очевидними ще за часів Київської Русі¹².

Однак ключову роль у становленні сучасної регіональної ситуації на Україні відіграло XIX ст. Адже саме в цей час відбувається формування сучасної української нації, котра продемонструвала не

¹⁰ Верменич Я. Локальна історія як науковий напрям: традиції й інновації. – К., 2012. – С. 227.

¹¹ Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 томах. – Т.1. – К., 1991. – С. 422-423

¹² Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 томах. - Т.2. – К., 1992. – С. 128-130.

лише власну відмінність від інших народів, передусім росіян та поляків, а й затвердила власні претензії на ті чи інші землі. Вперше спроба окреслення власної етнічної території і виділення її як окремого регіону була публічно виголошена діячами Головної Руської Ради у петиції до австрійського намісника Ф. Стадіона в квітні 1848 р.¹³ Потреба виокремити в самостійну адміністративну одиницю саме Східну, «руську» Галичину стала основою українського національного руху, починаючи з «весни народів» і аж до розпаду Австрійської імперії в 1918 р. При цьому, незважаючи на постійне декларування державницької єдності всіх українських земель, досить чіткими були і акценти на відмінності між землями, що на той час входили до імперії Габсбургів: Галичиною, Буковиною та Закарпаттям. Тож, незважаючи на близькі економічні умови, політичний статус та рівень національної самосвідомості, регіональна відокремленість була і надалі залишилась досить потужною.

Не менш значущі чинники формування регіональних особливостей XIX ст. існували на території Російської України. Процеси колонізації Півдня, що супроводжувалися міграцією в цей регіон значної маси неукраїнського населення, заклали підвалини для формування у Причорномор'ї та Приазов'ї власних субкультур, поліетнічних за своєю суттю. На відміну від Наддніпрянщини, де переважав український, сільський сегмент, у новоприєднаних регіонах ключову роль починають відігравати міста як культурні і економічні центри. Особливо ці процеси посилились після реформ 60-х років XIX ст., коли швидкими темпами відбувався розвиток капіталістичного господарства з відповідним тяжінням до урбанізації. Це ще більш активізувало міграційні потоки, що, окрім географічного вектора, отримали і новий – з сіл у міста¹⁴.

Так починає формуватися новий міжрегіональний кордон – економіко-культурний, не менш виразний, ніж етнічний чи політико-адміністративний. Таким чином, на початок XX ст. очевидним стає існування на території України трьох окремих регіонів: Малоросії, що включала в себе традиційні аграрні українські райони, передусім Наддніпрянщину; Новоросії – промислово-торгівельні, поліетнічні зони Причорномор'я та Донбасу; а також західноукраїнських земель, що взагалі перебували у складі іншої держави і розвивалися під її впливами. До того ж вищезазвані регіони по своїй структурі також не були однорідними, об'єднуючи в собі більш дрібні географічні, культурні та економічні сегменти.

¹³ Історія України: нове бачення/Під ред. В. Смолія. – К., 2000 – С. 187.

¹⁴ Бойко О.Д. Історія України. – К., 1999. – С. 232-233.

Така внутрішня регіоналізація, притаманна всім українським землям, була очевидною і для вчених: географів, економістів, істориків. Їх спроби «відірвати» свою дисципліну від суміжних, творити «чисту» історію чи географію об'єктивно не мали перспективи, і це було усвідомлено досить швидко. Власне розуміння необхідності залучення знань з географії до вивчення регіональної історії сформувалося в українській історичній науці з самого моменту її перетворення з аматорської на професійну. Не маючи легітимної можливості творити об'єктивну історію України, вчені цієї доби починають активно співпрацювати передусім з географічними осередками Російської імперії, приділяючи при цьому головну увагу саме питанням вивчення особливостей конкретних регіонів. Перші сапроби накопичення фактичного історичного матеріалу щодо особливостей регіонів на Україні були тісно пов'язані з діяльністю Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, співробітники якого не лише збирали інформацію щодо етнографії, географії, історії, а й здійснювали її опрацювання. Одночасно з професійною історичною наукою в цей час формується також українська національна географія¹⁵, що значною мірою полегшило вироблення нових дослідницьких та аналітичних методик, в яких поєднувалися елементи обох дисциплін.

Подальшу роботу в галузі історичної географії здійснював В. Антонович і представники його наукової школи: О. Андрієвський, В. Вовк-Карачківський, І. Каманін, В. Щербина та інші, котрі в 70-х роках XIX ст. приділили значну увагу збиранню матеріалів для складання історично-географічного словника України в її етнографічних межах¹⁶. Саме на рубежі XIX-XX ст. формуються основні наукові методики історико-географічного дослідження регіонів як складових єдиної України. Поступово відходячи від краєзнавчих та етнографічних методик, характерних для другої половини XIX ст., вчені дедалі більше зосереджують свою увагу при дослідженні історії та географії певних районів на їх комплексних особливостях, зумовлених ключовими для історичної географії причинами: географічне середовище, міграції та економічні особливості. Важливу роль у цьому процесі відіграла науково-дослідницька діяльність М. Грушевського, котрий не лише визначив загальні підходи до висвітлення історії певних регіонів, а й на практиці продемонстрував шляхи їх застосування.

¹⁵ Шаробура І.М. Розвиток української географічної науки (початок XX століття) [http:// studentam.net.ua/content/view/7285/97/](http://studentam.net.ua/content/view/7285/97/)

¹⁶ Баженов Л. Володимир Антонович – один із фундаторів української наукової історичної регіоналістики // Регіональна історія України. – Випуск 2. – К., 2008. – С.215-222.

Проте більш детальне, і головне публічне висвітлення історико-географічних особливостей різних регіонів України на той час не користувалося популярністю серед провідних українських вчених та суспільно-політичних діячів. Адже сама концепція полірегіональності України ставила під сумнів ключовий лозунг українського національно-визвольного руху: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат до Кавказу»¹⁷. Через це питання регіональних особливостей і їх історико-географічної унікальності часто звужувалося до визнання певних відмінностей, зумовлених не об'єктивними обставинами національного державотворення, а діяльністю іноземних загарбників, котрі неоднорідно «полонізували» чи «русифікували» свої українські володіння. Така позиція вчених і політиків мала свої результати – з початком другої російської революції у лютому 1917 р. ідея національної єдності та унікальності охопила всю Україну, незалежно від її регіональних особливостей¹⁸.

Однак об'єктивна реальність наявності відмінностей між регіонами досить швидко проявила себе, продемонструвавши необхідність більш детального їх врахування у політичному житті, і відповідно – у наукових дослідженнях. Поява власних, регіональних політичних проектів, на зразок Донецько-Криворізької республіки, була зумовлена саме місцевими умовами, а не відсутністю національного патріотизму чи прямим втручанням ворожих іноземних держав¹⁹. По суті, саме нестача наукової інформації щодо регіональних особливостей стала однією з причин провалу українських визвольних змагань 1917-1920 рр., адже тогочасні політики, виховані під лозунгами єдності української нації, так і не змогли дійти порозуміння між собою, про що досить демонстративно говорить приклад фіктивності Акту злуки 22 січня 1919 р. Східноукраїнські і західноукраїнські політики, здійснивши цей важливий для України крок, так і не змогли подолати внутрішніх відмінностей, породжених саме регіональною особливістю менталітету Наддніпрянщини та Наддністрянщини, що помічали навіть сучасники тих подій²⁰. Таким чином, потреба подальшого історико-географічного дослідження регіональних особливостей України стала ще більш очевидною для вчених, котрі, відійшовши від революційно-політичної діяльності, знов зосередилися на науці.

¹⁷ Міхновський М. Самостійна Україна. – К., 2002. – С. 41.

¹⁸ Винниченко В. Відродження нації. Ч. 1. Київ–Відень, 1920. – С. 92-94.

¹⁹ Очерки истории Украины/под ред. Толочко П.П. – К., 2010. – С. 326.

²⁰ Цегельський Л. Від легенди до правди. Спомини про події в Україні пов'язані з Першим листопада 1918 р.– Нью-Йорк – Філадельфія, – 1960. – 117 – С. 118; Назарук О. Галицька делегація в Ризі. – Львів, 1930. – С. 44.

Не припинилась робота по накопиченню і опрацюванню матеріалу, що становить інтерес для історико-географічного дослідження регіонів, і в часи радянської влади, зокрема при Академії наук України. Різноманітні проекти на цей раз не мали ідеологічної несумісності з національними чи навіть політичними доктринами, адже знаходилися під жорстким контролем партійних комуністичних органів. Проте надмірна ідеологізація науки не завдала особливої шкоди історичній географії та регіоналістиці, більше того – змогла доповнити її новими даними передусім зі сфери економіки та соціології. Адже саме за часів УСРР-УРСР економічна регіоналізація в республіці посилилась, з часом до складу республіки було включено й інші українські регіони: Волинь, Галичину, Буковину, Закарпаття, Крим, що також потребували особливої уваги не лише з боку вчених-дослідників, а й ідеологів правлячого режиму, економістів та навіть представників латентної опозиції.

Розпад Радянського Союзу і проголошення Україною незалежності, як і в 1917 р., не зняли проблему регіональних розбіжностей. Більше того, розширення меж свободи в ряді історичних та географічних регіонів спричинило активізацію автономістських регіональних рухів: русинського на Закарпатті, новоросійського на Півдні, «Интердвижения Донбасса», «Галицької асамблеї» тощо²¹. І хоча загрози для державної цілісності вони не становили, влада й науковий загал дістали додатковий стимул для наукового дослідження регіонального розмаїття. Значно прискорився процес концептуалізації різних напрямів регіоналістики: історичної та сучасної. Одночасно вкотре активізувалися і дослідження в сфері історичної географії, що намагалися максимально об'єктивно, з застосуванням сучасних методик та методологій, позбавлених ідеологічного нашарування, прослідкувати етапи становлення української етнічної та державної території в цілому, меж і кордонів її регіонів, а також всього того комплексу питань, яке і вивчає ця наука. Проблеми історичної географії та регіоналістики досліджуються в системі Національної академії наук України (зокрема в Інституті історії України діє відділ історичної регіоналістики²²), у багатьох місцевих науково-освітніх центрах: університетах, музеях тощо. Проте зі збільшенням наукового інтересу і активності в галузі дослідження регіонів історичною географією відкривається все більше «білих плям», котрі потребують подальшого вивчення і опрацювання науковцями.

²¹ Касьянов Г. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії. – К., 2008. – С. 88-93.

²² Структура Інституту історії України НАН України. – див. http://www.history.org.ua/?index_str.

Таким чином, підсумовуючи все вищенаведене, ми можемо встановити основні закономірності взаємозв'язку між історичною географією та регіоналістикою в Україні. Обидві ці галузі є невід'ємними частинами комплексного пізнання історії України. Внаслідок історичних обставин і особливостей становлення української держави наша країна потребує чіткого розуміння важливості всебічного висвітлення не лише загальної канви історії, а й тих процесів, що були характерні саме для конкретних регіонів: демографічних, природно-кліматичних, соціально-політичних тощо, котрі входять в сферу наукового інтересу не лише суто істориків, а й інших, суміжних з нею дисциплін, передусім географії. Українська історична географія має досить давні науково-дослідницькі традиції, виклики часу змушують її постійно оновлювати свій науково-категоріальний апарат, методичну та методологічну базу і дедалі тісніше співпрацювати як з новими науковими напрямками, в тому числі з історичною регіоналістикою, урбаністикою, політологією, статистикою.